



ทวารวดี เมืองโบราณอุทอง : ศูนย์กลางการค้าและพระพุทธศาสนาในยุคแรก  
DVARAVATI, U THONG ANCIENT CITY: THE CENTER OF TRADE AND BUDDHISM  
IN THE EARLY PERIOD

มานพ นักการเรียน<sup>1</sup>, พระมหาวีระชาติ โปธา<sup>2</sup>, บานชื่น นักการเรียน<sup>3</sup>

Manop Nakkanrian<sup>1</sup>, Phramahaweerachat Potha<sup>2</sup>, Banchuen Nakkanrian<sup>3</sup>

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย, ประเทศไทย<sup>1-3</sup>

Mahamakut Raja University, Sirindhorn Raj College, Thailand

Email: mnakkarreiy@gmail.com

Received 13 November 2025; Revised 25 November 2025; Accepted 6 December 2025 2025

\*\*\*\*\*

# ทวารวดี เมืองโบราณอุทอง : ศูนย์กลางการค้าและพระพุทธศาสนาในยุคแรก

มานพ นักการเรียน  
พระมหาวีระชาติ โปธา  
บานชื่น นักการเรียน

## บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเมืองโบราณอุทองในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี โดยเน้นบทบาทเป็นเมืองท่า ศูนย์กลางการค้า และศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด เพื่อเชื่อมโยงอดีตสุวรรณภูมิอันรุ่งเรืองเข้ากับคนรุ่นใหม่ ผ่านการวิเคราะห์เอกสารอย่างเป็นระบบ และนำเสนอเป็นภาพรวมที่รอบด้าน พบว่าเมืองโบราณอุทองเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของอาณาจักรทวารวดีในยุคแรก (พุทธศตวรรษที่ 9-13) ซึ่งตั้งอยู่บนดินแดนที่เชื่อว่าเป็น สุวรรณภูมิ โดยมีการพัฒนาจากชุมชนก่อนประวัติศาสตร์มาเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าที่มีการติดต่อกับทั้งโลกตะวันตกและตะวันออก โดยมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางในการบริหารบ้านเมือง จึงสามารถจัดระเบียบและกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ หลักฐานสำคัญที่ยืนยันสถานะนี้คือการค้นพบเหรียญโรมัน ลูกปัดต่าง ๆ และเหรียญเงินที่มีจารึกชื่อ “ศรีทวารวดี ศวรรปุณยะ”

เมืองอุทองยังเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของภูมิภาคนี้ โดยมีการผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นแบบวิญญานนิยม ซึ่งนับถือภูเขาคำเทียมเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เข้ากับพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียและศรีวิชัย นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานการนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูปะปนอยู่บ้าง เช่น เทวาลัยและศิวิลิ่ง ซึ่งสะท้อนถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมในพื้นที่ อุทองเสื่อมอำนาจและถูกทิ้งร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 เนื่องจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งสะท้อนผ่านการสร้างพระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุวรรณภูมิในปัจจุบัน

**คำสำคัญ:** เมืองโบราณอุทอง; ศูนย์กลางการค้า; ศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา; การผสมผสานความเชื่อ; พระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุวรรณภูมิ

# DVARAVATI, U THONG ANCIENT CITY: THE CENTER OF TRADE AND BUDDHISM IN THE EARLY PERIOD

Manop Nakkanrian  
Phramahaweerachat Potha  
Banchuen Nakkanrian

---

## Abstract

This article aims to study the ancient city of U Thong as the center of the Dvaravati Kingdom, emphasizing its role as a port city, trade center and the oldest Buddhist center, in order to connect the glorious past of Suvarnabhumi with the new generation. Through systematic document analysis and a comprehensive overview, it is found that:

The U Thong ancient city was an important center of the early Dvaravati Kingdom (9th-13th Buddhist centuries), located on what is believed to be Suvarnabhumi. It evolved from a prehistoric settlement into a port and trading center with connections to both the East and West. With the king at the center of administration, it was able to effectively organize and direct economic activities. Key evidence confirming this status is the discovery of Roman coins, beads and silver coins inscribed with the name “Sīdvāravati Śvārapūnya”

U Thong is also the oldest center of Buddhism in the region, blending local animist beliefs, which regard artificial mountains as sacred, with Theravada and Mahayana Buddhism influenced by India and Srivijaya. Evidence of Hindu-Brahmanic practices, such as Hindu temples and lingams, is also found, reflecting the cultural fusion of the area.

U Thong declined in power and was abandoned during the 16th-17th Buddhist centuries due to changing geographic and political factors, but remains a historically significant site and symbol of Buddhism in Suvarnabhumi. This is reflected in the construction of the current Phra Phuttha Pусyakiri Sri Suvarnabhumi statue.

**Keywords:** Ancient City of U Thong; Trade Center; Buddhist Center; Interfaith Integration; Phra Phuttha Pусyakiri Sri Suvarnabhumi

## บทนำ

“ทวารวดี” เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ประกอบด้วยประตู ซึ่งอาจสื่อถึงเมืองท่าหรือปากประตูทางการค้า อันเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งนี้ คำว่า ทวารวดี ยังอาจเปรียบได้กับทวารกา เมืองของพระกฤษณะในมหากาพย์มหาภารตะของอินเดีย (ศกดิ์ชัย สายสิงห์, 2562: 25) ทั้งคำว่า ทวารวดีและทวารกา ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอย่างพระไตรปิฎก (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 27/167/351 และ พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 32/198/227) การนำชื่อเหล่านี้มาใช้ตั้งเป็นนามเมือง เพื่อสื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา และสะท้อนความเชื่อในนามมงคลที่จะช่วยค้าจุนความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง

ทวารวดีเป็นอาณาจักรโบราณ กำหนดอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 ในดินแดนประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างศรีเกษตรคือ ประเทศพม่าในปัจจุบันนี้ กับอิศานปุระ คืออาณาจักรเจนละ เป็นอาณาจักรโบราณ ปัจจุบันคือ ภาคอีสาน ตอนล่างของประเทศไทย ตอนบนของประเทศกัมพูชา และตอนล่างของประเทศลาว นักวิชาการด้านตะวันออกชาวอังกฤษชื่อ ซามูเอล บีล (Samuel Beal) แปลบันทึกจีนของพระถังซำจั๋งจากภาษาจีนเป็นภาษาอังกฤษ โดยระบุว่า โถโลโปตี (To-lo-po-ti) คือทวารวดี ซึ่งจะคัดัดตอนเฉพาะที่กล่าวถึงบ้านเมืองต่าง ๆ ดังนี้

เดินทางไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปยังชายขอบของมหาสมุทร เราจะมาถึงอาณาจักร (kingdom) ศรีเกษตร (ชิลิฉาตาลอ) ไกลออกไปจากนั้นทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ที่ชายฝั่งของมหาสมุทร เราจะมาถึงประเทศ (country) กามลังกา (เกียโมลึงเกีย) ห่างออกไปทางทิศตะวันออกจะเป็นอาณาจักรแห่งทวารวดี (โถโลโปตี) ทางทิศตะวันออกต่อไปเป็นประเทศแห่งอิศานปุระ (อิซางป้อลลอ) และไกลทางทิศตะวันออกต่อไปจะเป็นประเทศแห่งมหาจามปา (โมโหฉนโป) ซึ่งก็คือหลินอี ถัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้จะเป็นประเทศที่ชื่อว่า ยามนทวีป (ยวานทวีป, เยนเนียวนาฉือ) ทั้ง 6 ประเทศนี้ถูกล้อมรอบด้วยภูเขาและแม่น้ำที่ไม่อาจเข้าถึงได้ แต่ขอบเขต, ลักษณะของผู้คน และประเทศสามารถเรียนรู้ได้ด้วยการสอบถาม (Samuel Beal, 2003: 199-200)

ทวารวดีเป็นลักษณะของรัฐเมือง (City-state) ที่มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ตามเมืองสำคัญต่าง ๆ ทั่วภาคกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน เช่น นครปฐม อุทอง เมืองเหล่านี้ไม่ได้รวมกันเป็นอาณาจักรเดียว แต่มีความสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยมีวัฒนธรรมและศาสนาร่วมกันเป็นหลัก คือ พระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ซึ่งรับอิทธิพลมาจากอินเดียโดยตรง ทำให้เป็นยุคแรก ๆ ที่พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกในดินแดนสุวรรณภูมิ

บทความนี้ ศึกษาเมืองโบราณอุทอง แห่งอาณาจักรทวารวดี ในดินแดนประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเชื่อมโยงกับประเด็นต่าง ๆ คือ เมืองที่สันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี ศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดียุคต้น เมืองท่าโบราณและศูนย์กลางทางการค้า ศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของอาณาจักรทวารวดี และเป็นดินแดนแห่งการผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นและศาสนาที่เข้ามาใหม่

## เมืองที่สันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี

เมืองโบราณในสมัยทวารวดีที่สำรวจพบแล้วมีประมาณ 107 เมือง กระจายอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยราว 70 เมืองตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ เมืองนครชัยศรี (ต่อมาคือเมืองนครปฐม), เมืองกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, เมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี, เมืองพงตึก อำเภอนครชัยศรี จังหวัดกาญจนบุรี, เมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี, เมืองคูเมือง จังหวัดสิงห์บุรี, เมืองอู่ตะเภา จังหวัดชัยนาท, เมืองจันทเสน จังหวัดนครสวรรค์, เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, เมืองพระรถ จังหวัดชลบุรี, เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี และเมืองดงละคร จังหวัดนครนายก

นอกจากนี้ เมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประมาณ 30 เมือง โดยมีเมืองสำคัญคือเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา และเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนในภาคเหนือและภาคใต้พบเพียงภาคละ 1-2 เมือง ที่สำคัญ ได้แก่ เมืองหริภุญชัย จังหวัดลำพูน, เมืองไตรตรึงส์ จังหวัดกำแพงเพชร และเมืองยะรัง จังหวัดปัตตานี (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี, 2541: 117-120)

อย่างไรก็ตาม เมืองโบราณที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้ความสำคัญว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี โดยพิจารณาจากหลักฐานด้านที่ตั้ง ขนาดเมือง ศาสนสถาน โบราณวัตถุ และความเชื่อมโยงกับโลกภายนอก มีอยู่ 4 เมือง คือ นครปฐม อุทอง ศรีเทพ และลพบุรี

### มติที่ 1 ทวารวดีคือนครปฐม

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเสนอไว้ใน หนังสือตำนานพุทธเจดีย์ ว่า เมืองนครปฐมเป็นราชธานีของเมืองทวารวดี เพราะมีพุทธเจดีย์ใหญ่น้อยเช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น ปรากฏอยู่เป็นสำคัญ ส่วนชนชาติที่อาศัยอยู่ขณะนั้นคือพวกละว้า ซึ่งปัจจุบันสันนิษฐานกันว่าเป็นชนชาติมอญ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2510: 78) และพุทธเจดีย์สมัยทวารวดีมีอยู่ที่เมืองนครปฐมมากกว่าแห่งอื่น เป็นพุทธเจดีย์ที่เก่าที่สุดในประเทศสยาม และเชื่อว่าได้แบบมาแต่มคธราชู (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2510: 93) จึงสันนิษฐานต่อไปว่า พระพุทธศาสนาน่าจะมาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 500 และนับถือกันมั่นคงสืบมาแต่ครั้งนั้น ครั้งเมื่อเกิดมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปขึ้นในอินเดีย พวกชาวอินเดียก็นำแบบอย่างพระพุทธรูปมาสร้างขึ้นในประเทศไทย ข้อนี้สังเกตได้ด้วยลักษณะพระพุทธรูปซึ่งเป็นชั้นแรกมีขึ้นในประเทศนี้ เช่น พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทอย่างนั่งเก้าอี้ เป็นต้น ทำตามแบบช่างชาวมคธราชู ครั้งเมื่อสมัยราชวงศ์คุปตะ ซึ่งรุ่งเรืองเมื่อราว พ.ศ. 900 แบบอย่างดังกล่าวมานี้เป็นหลักฐานประกอบอีกอย่างหนึ่งว่า พวกอินเดียที่แรกมาสอนพระพุทธศาสนายังประเทศสยามมาแต่มคธราชู” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2510: 79)

### มติที่ 2 ทวารวดีน่าจะอยู่ที่อุทอง

ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทรารุช ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีทวารวดี สันนิษฐานจากหลักฐานทางโบราณคดีว่า อุทองเป็นเมืองหลวงในช่วงต้นของรัฐทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 9-13) เป็นเมืองโบราณเก่าแก่ที่สำคัญและมีความเก่าแก่ยิ่งกว่าเมืองโบราณสมัยทวารวดีเมืองอื่น ๆ เช่น เมืองนครปฐมโบราณ

และเมืองคูบัว เป็นต้น เป็นเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าสำคัญ โดยมีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าคือลูกปัดชนิดต่าง ๆ มีทั้งที่ทำด้วยหิน แก้วและที่เป็นทอง กับชาวอินเดียอย่างเป็นทางการเป็นลำเป็นเส้น ตั้งแต่ช่วงสมัยราชวงศ์โมริยะ (พุทธศตวรรษที่ 3-4) ปกครองอินเดีย ซึ่งเป็นช่วงที่อินเดียเริ่มติดต่อค้าขายกับโลกตะวันตก ดังนั้น ลูกปัดแก้วหลายสีและลูกปัดแก้วมีตาจากโลกตะวันตก โดยเฉพาะจากเปอร์เซียจึงหลั่งไหลมายังเมืองท่าของอินเดีย และถูกส่งต่อมายังเมืองท่าต่าง ๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เมืองอุทอง เมืองออกแก้ว เป็นต้น และเป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของรัฐทวารวดี เพราะได้พบประติมากรรมประดับศาสนสถาน คือ แผ่นดินเผารูปพระสงฆ์ 3 องค์อุ้มบาตรห่มจีวรห่มคลุมตามแบบนิยมของศิลปะแบบอมราวดี และประติมากรรมปูนปั้นพระพุทธรูปนาคปรก ซึ่งประทับนั่งขัดพระบาทหลวม ๆ ตามแบบศิลปะแบบอมราวดี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 8-10 ที่มีรูปแบบคล้ายกับศิลปะสมัยอมราวดีที่เจริญอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดียในแถบลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี ซึ่งอยู่ใต้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์ราชวงศ์ศาคทวาหนะ (พุทธศตวรรษที่ 5-8) และสืบต่อโดยราชวงศ์อิชชวากู (พุทธศตวรรษที่ 8-10) (ผาสุก อินทราวุธ, 2542: 101-106) ต่อมา ในสมัยทวารวดี ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 ก็ได้พบงานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมทางศาสนาเป็นจำนวนมาก ทั้งที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธรูปศาสนาิกายเถรวาท พระพุทธรูปศาสนาหายาน และศาสนาพราหมณ์ (ผาสุก อินทราวุธ, 2548: 110-114)

### มติที่ 3 ทวารวดีน่าจะอยู่ที่ศรีเทพ

ศาสตราจารย์ ดร. พิริยะ ไกรฤกษ์ อธิการบดีประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้สันนิษฐานว่า ทวารวดีน่าจะได้แก่ศรีเทพ โดยให้เหตุผลว่าทวารวดีซึ่งรุ่งเรืองอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 12-กลางพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นแหล่งโบราณคดีเก่าแก่แห่งเดียวในประเทศไทยที่พบเทวรูปพระกฤษณะอวตารปางที่ 8 ของพระวิษณุ เป็นผู้ก่อตั้งเมืองทวารวดี ซึ่งคืออีกชื่อหนึ่งของทวารวดี ดังนั้น เมืองศรีเทพจึงน่าจะเป็นราชธานีของทวารวดี เนื่องจากหลักฐานต่าง ๆ บ่งชี้ว่าทวารวดีนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก ขณะที่เมืองนครปฐมและอุทองนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ศรีเทพตั้งอยู่ตอนกลางของแม่น้ำป่าสัก ซึ่งปลายน้ำอยู่ที่อยุธยา ซึ่งดินแดนแถบนั้นในอดีตกาลเป็นภูมิลำเนาของชาวสยามและเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดี (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2566: 7)

แต่เดิม มักใช้จำนวนของการพบเหรียญเงินที่มีจารึกกล่าวถึง “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” เป็นตัวกำหนดว่า หากพบมากที่เมืองใด ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เมืองนั้นน่าจะเป็นศูนย์กลาง แต่การใช้จำนวนเหรียญที่พบ ไม่น่าจะใช้เป็นเกณฑ์หลักในการพิจารณาเรื่องความเป็นศูนย์กลางได้ เพราะเหรียญเงินมีขนาดเล็ก เป็นสิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนและพบกระจายอยู่ทั่วไปในแหล่งอารยธรรมทวารวดี ดังนั้น ความสำคัญของการตีความควรใช้หลักฐานในด้านที่ตั้ง ขนาดของเมือง ที่สำคัญคือ ศาสนสถานและโบราณวัตถุที่พบ และการติดต่อกับโลกภายนอก เป็นสิ่งสำคัญในการตีความเรื่องศูนย์กลางของอาณาจักร (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2562: 91)

ดังนั้น เมื่อไม่มีการค้นพบเหรียญเงินที่มีจารึกว่า “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” ในเมืองโบราณศรีเทพเหมือนกับแหล่งโบราณคดีภาคกลางตอนล่างนั้น จึงทำให้เป็นข้อสนับสนุนได้ว่า พระเจ้ากรุงทวารวดีไม่ได้ประทับอยู่ในเมืองเหล่านั้น แต่ได้ทรงสร้างปูชนียสถานไว้ในเมืองต่าง ๆ นอกราชธานีของพระองค์

#### มติที่ 4 ทวารวดีคือลพบุรี

พิเศษ เจียจันทรพงษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิกรมศิลปากร สันนิษฐานว่า เมืองชื่อทวารวดี ซึ่งเป็นที่รู้จักในบรรดาแวดวงประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทยมาเนิ่นนาน ทั้งยังเป็นดินแดนโบราณ ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางของประเทศไทยใต้จังหวัดนครสวรรค์ลงมา น่าจะอยู่ที่ลพบุรี ทั้งนี้เนื่องจากเมืองลพบุรีเป็นเมืองใหญ่รุ่นเก่า มีโบราณสถานโบราณวัตถุในรูปแบบทวารวดี ที่ได้รับการค้นพบอยู่เป็นจำนวนมาก เมืองลพบุรีก็เป็นอีกเมืองหนึ่งที่มีหลักฐานเชื่อกันว่า เป็นที่ชุมนุมพระมหาธาตุ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ดังปรากฏใน หลักฐานศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 คือ “ศิลาจารึกวัดศรีชุม” ตอนหนึ่งว่า

...กลางแห่งที่ชุมนุมพระมหาธาตุเป็นเจ้าอันใหญ่ทั้งหลาย ตรธานเป็นป่าเป็นดง สมเด็จพระมหาเถรศรีศรีถาวรราชจุฬามณีเป็นเจ้า ที่ตนเข้าไปเลิกให้กระทำพระมหาธาตุหลวงคืน พระมหาธาตุด้วยสูง เก้าสิบห้าวาไม่ เห็นพระธาตุหลวงไซ้ สองอ้อมสามอ้อม พระศรีราชจุฬามณีเป็นเจ้า พยายามให้แล้วจึงก่ออิฐขึ้นเจ็ดวา สหายปูนแล้วบริบวรณ พระมหาธาตุหลวงก่อใหม่เก้าด้วยสูงได้ร้อยสองวา ขอมเรียกพระธมนันแล ๐ สถิตครึ่งกลางนครพระกฤษณ์... (พิเศษ เจียจันทรพงษ์, 256: 49-55)

และ หนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดถเลขา เล่ม 2 ตอนหนึ่งว่า “...ในพุทธศักราชล่วงได้ 2320 จุลศักราช 1139 ปี พระนครบางกอก [คือกรุงธนบุรี] จะเสียแก่พม่าข้าศึก ให้เสด็จขึ้นไปอยู่ ณ เมืองละโว้ คือเมืองลพบุรีเป็นชุมนุมพระบรมธาตุ ตั้งอยู่ท่ามกลางแผ่นดินไทย ข้าศึกศัตรูจะทำร้ายมิได้เลย...” (กรมศิลปากร, 2535: 212) ดังนั้น นครพระกฤษณ์หรือเมืองชื่อทวารวดี ที่มีศาสนสถานเก่าแก่ทรุดโทรม ที่พระศรีศรีถาวรราชจุฬามณี หลานพ่อขุนผาเมืองแห่งสุโขทัย ต้องเข้าไปซ่อมแซมบูรณะตั้งแต่เมื่อพุทธศตวรรษที่ 20 และเรียกว่าเป็นที่ชุมนุมพระมหาธาตุเป็นเจ้า จึงหมายถึงปูชนียสถานเก่าองค์หนึ่งที่มีอยู่ในเมืองละโว้หรือเมืองลพบุรี และเมืองละโว้หรือเมืองลพบุรีก็คือเมืองที่ยืมชื่อเมืองของพระกฤษณ์มาใช้ชื่อหนึ่งว่าเมืองทวารวดีอย่างแน่นอน (กรมศิลปากร, 2528: 73)

สรุปได้ว่า เมืองโบราณในสมัยทวารวดีที่มีการสำรวจพบแล้วมีจำนวนประมาณ 107 เมือง กระจายอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้ความสำคัญกับเมืองใหญ่ 4 แห่ง ที่สันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี ได้แก่ นครปฐม อุทอง ศรีเทพ และลพบุรี เป็นไปได้ว่า เมืองอุทอง สันนิษฐานว่าเป็นเมืองหลวงและเมืองทำสำคัญในช่วงแรกของรัฐทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 9-13 เมืองนครปฐม เป็นเมืองหลวงและเมืองทำสำคัญในยุคหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 เมืองศรีเทพ เคยเป็นราชธานีที่มีความเป็นอิสระและรุ่งเรืองในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 12-13 และเมืองลพบุรีถือเป็นเมืองใหญ่รุ่นเก่าที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุแบบทวารวดี แสดงถึงการเป็นรัฐอิสระในดินแดนของตนเอง อย่างน้อยก็ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12

#### เมืองโบราณอุทอง ในฐานะเป็นศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของรัฐทวารวดียุคต้น

เมืองโบราณอุทองตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำกระแจะสามพัน ตำบลท่าพระยาจักร อำเภ่อุทอง ห่างจากที่ตั้งจังหวัดสุพรรณบุรีไปประมาณ 30 กิโลเมตร ภายในตัวเมืองโบราณอุทองและนอกเมือง พบโคกเนินดินตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 20 แห่ง โคกเนินดินเหล่านี้เป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์โบราณ

(สมศักดิ์ รัตนกุล, 2509) หลักฐานที่สำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของรัฐทวารวดียุคต้น คือ จารึกแผ่นทองแดง เป็นจารึกอักษรหลังปัลลวะ ภาษาสันสกฤต พุทธศตวรรษที่ 13-14 ขุดพบในที่ของนางแถม เสือดำ บริเวณตรงกันข้ามกับโรงเรียนอุทุมพรพิสัย เมื่อ พ.ศ. 2500 เนื้อความในจารึกกล่าวว่า

พระเจ้าแผ่นดินพระนามว่าหรรษาจารย์ ผู้เป็นนิตดาของพระเจ้าศรีหรรษาจารย์ ผู้ทรงพระเกียรติอัน  
แผ่ไพศาลได้ครองราชย์โดยลำดับ พระองค์ได้ส่งเสด็จอันประดับด้วยรัตนะพริ้งพร้อมไปด้วยนักพ่อน  
และดนตรี พร้อมทั้งเครื่องกันแดดมาถวายแด่พระศรีมัตถัมภราชเทวี ต่อมา ได้ถวายปลอกสวมศิวลึงค์  
พร้อมทั้งเครื่องใช้อีกเป็นจำนวนมาก พริ้งพร้อมไปด้วยการพ่อนและดนตรี เป็นต้น แต่พระศรีธรรมา  
(กรมศิลปากร, 2529: 225-228)

ศาสตราจารย์ฌอง บวสเซลีเยร์ (Jean Boisselier ค.ศ. 1912-1996) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ได้สันนิษฐานว่า พระเจ้าหรรษาจารย์ อาจเป็นพระนามของกษัตริย์ทวารวดีพระองค์แรกที่รู้จัก จึงทำให้ สันนิษฐานได้ต่อไปว่า เมืองอุทุมพรน่าจะเคยเป็นเมืองหลวงหรือศูนย์กลางของรัฐทวารวดียุคต้น อย่างน้อยก็ ระยะเวลาหนึ่ง (กรมศิลปากร, 2509: 8) น่าจะในราวพุทธศตวรรษที่ 9-13 แสดงให้เห็นว่า ระบบกษัตริย์ใน เมืองอุทุมพรมีลักษณะเป็นกษัตริย์ท้องถิ่นแบบนครรัฐที่มีอำนาจศูนย์กลางในเมืองตนเอง ปกครองโดยใช้ หลักธรรมและอำนาจเชิงศาสนา เพื่อสร้างความชอบธรรม มีบทบาทอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น การ สร้างวัด สถูปเจดีย์ พระพุทธรูป พร้อมกับมีการประกอบพิธีกรรมแบบพราหมณ์ควบคู่กับพุทธ เช่น พิธี ราชากิเชก พิธีบูชาเทพเจ้า

เมืองโบราณอุทุมพรน่าจะมียุทธศาสตร์เป็นเมืองหลวงและเมืองท่าสำคัญในยุคแรก ในราวพุทธศตวรรษ ที่ 9-13 (ผาสุข อินทรารุช, 2542: 101) ทั้งนี้ เนื่องจากได้พบเหรียญเงินที่มีจารึกว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” ซึ่งแปลได้ว่า “บุญกุศลของพระราชแห่งศรีทวารวดี หรือ บุญของผู้เป็นเจ้าของศรีทวารวดี หรือ พระเจ้าศรี ทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐ” อีกด้านเป็นรูปแม่โค-ลูกโค อย่างน้อย ๆ จำนวน 3 เหรียญ พบที่โบราณสถาน คอกช้างดิน หมายเลข 7 เมื่อ พ.ศ. 2540 และเป็นสมบัติของเอกชนอีก 1 เหรียญ (สฤณีพงศ์ ขุนทรง, 2558: 4) ทำให้ยืนยันได้ว่า ที่เมืองโบราณอุทุมพร มีระบบกษัตริย์ในฐานะที่เมืองอุทุมพรเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญที่ ติดต่อกับอินเดียในสมัยแรก ซึ่งจำเป็นต้องมีการควบคุมโดยรัฐที่มีอำนาจสูงมากพอ ซึ่งบ่งบอกถึงระบอบ ราชธิปไตยที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางทางการปกครอง

เมืองโบราณอุทุมพร จึงถูกทิ้งร้างไปในภายหลังจากพุทธศตวรรษที่ 16 หรืออย่างช้าที่สุดในราวพุทธ ศตวรรษที่ 17 และปราศจากอิทธิพลวัฒนธรรมและอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรกัมพูชาในช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 18 ภายใต้อิทธิพลของเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งต่างจากเมืองโบราณสมัยทวารวดีแห่งอื่น ๆ (สฤณีพงศ์ ขุนทรง, 2561: 2894-2895) ข้อความนี้เน้นย้ำถึงความพิเศษของเมืองโบราณอุทุมพร ซึ่งอาจเป็นเพราะปัจจัย ทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ หรือการเมืองที่ทำให้ไม่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรกัมพูชาในช่วงเวลาเดียวกับเมือง อื่น ๆ หรืออาจมีบทบาทลดลงเมื่อเทียบกับเมืองอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน

สรุปได้ว่า เมืองโบราณอุทุมพรน่าจะมียุทธศาสตร์เป็นเมืองหลวงหรือศูนย์กลางของรัฐทวารวดียุคต้น ใน ราวพุทธศตวรรษที่ 9-13 เนื่องจากได้พบจารึกบนแผ่นทองแดงอักษรหลังปัลลวะ ภาษาสันสกฤต กล่าวถึงพระ เจ้าแผ่นดินพระนามว่าหรรษาจารย์ ผู้เป็นพระนิตดาของพระเจ้าศรีหรรษาจารย์ ได้ส่งขบวนพิธีพ่อนรำและ



ดนตรีมาถวายแด่องค์พระศิวลึงค์ และเหรียญเงิน มีข้อความว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” ซึ่งแปลได้ว่า “พระเจ้าศรีทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐ” จนกระทั่ง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองโบราณอุทองได้ประสบภาวะเสื่อมถอยลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิศาสตร์ซึ่งส่งผลต่อเส้นทางคมนาคม และการค้าที่เคยรุ่งเรือง ประกอบกับความผันผวนทางเศรษฐกิจการค้าและพลวัตทางการเมืองระดับภูมิภาค ทำให้ศูนย์กลางความสำคัญของเมืองค่อย ๆ เลื่อนหายไป ก่อนที่อำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมของกัมพูชาจะเข้ามามีบทบาทและขยายอิทธิพลในดินแดนบริเวณดังกล่าว

## เมืองโบราณอุทอง ในฐานะเป็นเมืองท่าโบราณและศูนย์กลางทางการค้า

เมืองโบราณอุทองมีชุมชนเข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนโบราณในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และกับชุมชนในประเทศอินเดีย ในช่วงยุคเหล็กตอนปลาย ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ ของอินเดีย ราวพุทธศตวรรษที่ 3-5 จัดว่าอยู่ร่วมสมัยกับชุมชนโบราณที่บ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี (ผาสุก อินทรารุช, 2542: 105) และสืบต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 6-9 ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์กุษาณะ-คุปตะ ในอินเดียภาคเหนือ และราชวงศ์สาตวาหนะ-อิกชวากู ในอินเดียภาคใต้ ในช่วงสมัยอินโด-โรมัน (ซึ่งเป็นช่วงที่อินเดียติดต่อค้าขายกับโรมัน)

ดังนั้น เมืองอุทองจึงเป็นเมืองท่าโบราณที่เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนกลายเป็นเมืองท่าสำคัญของรัฐทวารวดี ดังได้พบสินค้าจากโลกตะวันตกและโลกตะวันออกในเมืองอุทอง (ผาสุก อินทรารุช, 2548: 105-106) โบราณวัตถุสำคัญที่แสดงหลักฐานการติดต่อแลกเปลี่ยนกับชาวอินเดียอย่างเป็นล่ำเป็นสันคือลูกปัดชนิดต่าง ๆ ที่พบเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่ทำด้วยหิน แก้ว และที่เป็นทองคำอีกด้วย

นอกจากลูกปัดแล้ว ยังได้พบเหรียญโรมันซึ่งจัดเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงว่ามีการติดต่อค้าขายกับโลกตะวันตก โดยเฉพาะชาวโรมันโดยตรงหรือโดยทางอ้อม (คือติดต่อค้าขายกับชาวอินเดียในสมัยอินโด-โรมันของอินเดีย) รวมทั้งยังได้พบตราประทับดินเผา ทั้งที่มีสัญลักษณ์รูปโอม รูปสิงห์ รูปโคมีโหนก รูปท้าวกุเวร เป็นต้น และลูกเต๋า สันนิษฐานว่าเป็นอุปกรณ์กีฬาหรือการพนันประเภทหนึ่ง หรืออาจใช้ในพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ทวารวดี ซึ่งจัดว่าเป็นวัตถุนำเข้าจากประเทศอินเดีย (ผาสุก อินทรารุช, 2548: 106) โดยพ่อค้าที่เดินทางมาแลกเปลี่ยนสินค้าสามารถมองเห็นภูเขาดอกไม้หรือบุษยคีรี ปัจจุบันคือเขาท่าเทียม ซึ่งเป็นหลักหมายสำคัญหรือจุดสังเกตที่โดดเด่นของเมืองอุทอง (Landmark) มองเห็นได้จากกระยะไกลและช่วยกำหนดเส้นทางสู่เมืองได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น เมืองอุทองโบราณ ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญซึ่งติดต่อกับอินเดียในระยะเริ่มแรกย่อมต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐที่มีอำนาจเข้มแข็งเพียงพอ สะท้อนให้เห็นถึงการปกครองในลักษณะระบอบราชาธิปไตย ที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางในการบริหารบ้านเมือง ทั้งนี้เพื่อจัดระเบียบและกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บภาษี การรักษาความปลอดภัยตามเส้นทางการค้า ตลอดจนการควบคุมความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้คนต่างถิ่น ความเข้มแข็งดังกล่าวมิได้สะท้อนเพียงการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองและศาสนาด้วย

สรุปได้ว่า เมืองอุทองเป็นเมืองท่าโบราณที่สำคัญของรัฐทวารวดี ดังได้พบสินค้าจากโลกตะวันตก และโลกตะวันออกในเมืองอุทอง คือลูกปัดชนิดต่าง ๆ ที่พบเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่ทำด้วยหิน แก้ว และทอง ยังได้พบเหรียญโรมันซึ่งจัดเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงว่ามีการติดต่อค้าขายกับโลกตะวันตก โดยเฉพาะชาวโรมัน รวมทั้งยังได้พบตราประทับดินเผา ทั้งที่มีสัญลักษณ์รูปแบบต่าง ๆ จุดสังเกตที่โดดเด่น หรือหลักหมาย (Landmark) ของพ่อค้าที่เดินทางมาติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ายังเมืองอุทองคือกุเขาดอกไม้ หรือปุษยคีรี ซึ่งปัจจุบัน ได้แก่ เขาทำเทียม รัฐที่มีอำนาจเข้มแข็งเพียงพอ โดยมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางในการบริหารบ้านเมือง จึงสามารถจัดระเบียบและกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ

## เมืองโบราณอุทอง ในฐานะเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของอาณาจักรทวารวดี

พื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทยที่นักวิชาการบางกลุ่มเชื่อว่าเป็น “สุวรรณภูมิ” อันเป็นดินแดนซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 นั้น ยังเป็นประเด็นที่นักวิชาการอีกหลายท่านไม่อาจยอมรับได้ เนื่องจากยังขาดหลักฐานทางโบราณคดีที่ชัดเจน โดยหลักฐานที่พบส่วนใหญ่สะท้อนเพียงร่องรอยการติดต่อค้าขายระหว่างผู้คนในแถบแหล่งโบราณคดีกับชาวอินเดีย ตั้งแต่สมัยยุคเหล็กตอนปลายของอินเดีย ซึ่งตรงกับช่วงราชวงศ์โมริยะ (พุทธศตวรรษที่ 3-4) และสืบต่อด้วยราชวงศ์คุงคะ (พุทธศตวรรษที่ 4-5) ตัวอย่างเช่น การค้นพบสินค้าที่มีแหล่งผลิตอยู่ในอินเดีย ได้แก่ ลูกปัดหินอาเกตและคาร์เนเลียน ทั้งแบบเรียบและแบบมีลวดลาย รวมถึงภาชนะสำริดที่มีสัดส่วนของดีบุกสูง ซึ่งถูกพบในแหล่งโบราณคดีในภูมิภาคนี้

พ่อค้าชาวพุทธจากแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี ได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งถิ่นฐานในช่วงสมัยอินโด-โรมันที่เมืองโบราณอุทอง และได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในอินเดียใต้ที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์ราชวงศ์สาตวาหนะ ในพุทธศตวรรษที่ 5-8 และสืบต่อด้วยราชวงศ์อิชวาากู ในพุทธศตวรรษที่ 8-9 ซึ่งมีศูนย์กลางงานศิลปกรรมเนื่องในศาสนาอยู่ที่เมืองอมราวดีและนาคารชุนโกณฑะ เข้ามาเผยแผ่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุทอง ดังได้พบประติมากรรมแผ่นดินเผารูปพระสงฆ์ 3 องค์ถือบาตร ห่มจีวรคลุมมีริ้วตามแบบนิยมของศิลปะแบบอมราวดี พบที่เจดีย์หมายเลข 2 และประติมากรรมภาพปูนปั้นพระพุทธรูปนาคปรก ซึ่งประทับนั่งขัดพระบาทหลวม ๆ ตามแบบศิลปะแบบอมราวดี ซึ่งสร้างขึ้นในท้องถิ่นพบในบริเวณเมืองโบราณอุทอง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 (ผาสุข อินทรารุจ, 2548: 109)



ภาพที่ 1 ประติมากรรมแผ่นดินเผารูปพระสงฆ์ 3 องค์ถือบาตร ห่มจีวรคลุมมีริ้วตามแบบนิยม  
ของศิลปะแบบอมราวดี

ได้พบเจดีย์หมายเลข 1 เป็นเจดีย์ก่ออิฐสอปูน ปัจจุบันพังทลายเหลือแต่ส่วนฐาน โดยรูปแบบของฐานรองรับองค์เจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี มักจะประกอบด้วยฐานยกเก็จขนาดใหญ่รองรับเรือนธาตุ เช่นเดียวกับเจดีย์จุลประโทน และเจดีย์วัดพระประโทนเจดีย์ฯ จังหวัดนครปฐม กำหนดอายุได้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 ศิลธรรมจักรที่เมืองอุททองโบราณ อย่างน้อย 3 ชั้น ชั้นหนึ่งพบในเมืองอุททอง อีกชั้นหนึ่งพบจากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 2 ชั้นสุดท้ายพบจากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 11 ซึ่งได้พบธรรมจักรร่วมกับเสาและแท่นฐานรองรับ รวมกันเป็น 3 ชั้น ตั้งเรียงกันในตำแหน่งดั้งเดิม (สฤตพงศ์ ชุนทรง, 2558: 19) ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะจากศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ 11- 12

นอกจากนั้น ยังได้พบอิทธิพลของพระพุทธรูปนิกายมหายานจากศูนย์กลางพระพุทธรูปนิกายมหายานในอาณาจักรศรีวิชัยได้แผ่เข้ามาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-16 เนื่องจากได้พบประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์ในคติมหายานหลายองค์ (ผาสุข อินทรารุช, 2542: 106) สืบค้นได้เป็นประติมากรรมรูปสำริดพระโพธิสัตว์ปัทมปาณี ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในปางถือดอกบัว เป็นพระโพธิสัตว์ที่สำคัญในพระพุทธรูปนิกายมหายาน และเป็นสัญลักษณ์ของความกรุณาและความเมตตา ขนาดสูง 23.50 ซม. กว้าง 6 ม. ประทับยืนบนฐานทรงกลม เก้าพระเกศาทรงสูง ทรงชฎามงกุฏ มีพระพุทธรูปนั่งปางสมาธิ ซึ่งหมายถึง พระธยานิพุทธเจ้าอมิตาภะ ประทับอยู่ที่ด้านหลังหน้ามวยผม พระหัตถ์ขวาทรงถืออักษมาลา (ลูกประคำ) พระหัตถ์ซ้ายทรงถือปัทม (ดอกบัว) และกลศ (หม้อน้ำ) มีสายยัชโญปวีตพาดที่พระอังสาซ้าย นุ่งผ้าโศติยาว ขุดได้ในร่องน้ำ โดยชาวบ้านในตำบลอุททอง อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 (ผาสุข อินทรารุช, 2548: 114) พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์ ตามแบบพระพุทธรูปนิกายมหายาน แต่ทว่าที่ด้านหลังมีจารึกคาถา เย ธมมา ฯ พบที่เมืองโบราณอุททอง กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-14 เศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบที่เจดีย์หมายเลข 13 พระพิมพ์ปางสมาธิ ศิลปะศรีวิชัย

พบที่เจดีย์หมายเลข 15 กำหนดอายุสมัยประมาณพุทธศตวรรษที่ 14-15 สิ่งเหล่านี้สะท้อนอิทธิพลของ พระพุทธศาสนานิกายมหายานและศิลปะศรีวิชัยที่แพร่เข้ามาในพื้นที่ดังกล่าว (สฤณีพงศ์ ขุนทรง, 2558: 19)

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในวัฒนธรรมทวารวดี แต่การ พบรูปพระโพธิสัตว์ปัทมาภินิ หรือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์องค์สำคัญในพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน ในเมืองโบราณอู่ทอง และมีรูปแบบศิลปกรรมแบบศรีวิชัย ที่เจริญรุ่งเรืองบริเวณคาบสมุท รภาคใต้ของประเทศไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 – 17 แสดงถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนานิกายมหายานที่ แพร่หลายเข้ามาในวัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนชาว พุทธนิกายมหายานจากรัฐศรีวิชัย อนึ่ง ประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์ดังกล่าวมีขนาดเล็ก จึงอาจเป็นการนำติด ตัวของผู้ที่เดินทางมาจากดินแดนแถบคาบสมุทรรภาคใต้ของประเทศไทย เข้ามายังเมืองโบราณอู่ทองใน ช่วงเวลาดังกล่าว ก็เป็นไปได้

ดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้น สะท้อนถึงว่า เมืองอู่ทองเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด ของอาณาจักรทวารวดี หรือเป็นเมืองหลวงในช่วงต้นของอาณาจักรทวารวดี การมีกษัตริย์และอำนาจรัฐที่ เข้มแข็ง ช่วยให้เกิดการสร้างพุทธศาสนสถาน การเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการส่งเสริมศิลปะและ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่พบได้ในหลายรัฐโบราณ รวมถึงเมืองอู่ทองในฐานะ ศูนย์กลางอำนาจในยุคนั้น

สรุปได้ว่า เมืองโบราณอู่ทอง พบหลักฐานศิลปกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ทั้ง โบราณสถานที่เป็นเจดีย์ วิหาร และโบราณวัตถุที่เป็นรูปเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูปและ พระพิมพ์ และยังพบโบราณวัตถุมีจารึกคาถา เย ธมมา ฯ ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนสำคัญหรือเป็นหัวใจสำคัญ ของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังพบโบราณวัตถุที่เป็นรูปพระสงฆ์ ซึ่งพบไม่มากนักตามเมืองโบราณสมัย ทวารวดีแห่งอื่น ๆ แสดงถึงการมีพระรัตนตรัยครบองค์ 3 คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ดังนั้น เมืองโบราณอู่ทอง จึงเป็นปฐมบทแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อแรกพระรัตนตรัยประดิษฐานบนแผ่นดินไทยอย่าง แท้จริง โดยมีกษัตริย์และอำนาจรัฐที่เข้มแข็ง ช่วยให้เกิดการสร้างพุทธศาสนสถาน การเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

## เมืองโบราณอู่ทองในฐานะเป็นดินแดนแห่งการผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นและศาสนาที่เข้ามา ใหม่

คนในเมืองโบราณอู่ทองมีความเชื่อเรื่องวิญญาณนิยม ซึ่งเป็นความเชื่อท้องถิ่นเหมือนคนพื้นเมือง อื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ มีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ ชีวิตหลังความตาย การนับถือต้นไม้ ก้อนหิน แ่งหิน ภูเขา ว่ามีฤทธิ์อำนาจ (ธิดา สาระยา, 2545: 20) หลักฐานสำคัญที่แสดงความเชื่อนั้น คือ เขา ทำเทียมเป็นเขาศักดิ์สิทธิ์ของเมืองอู่ทอง เพราะความเชื่อของผู้คนในอดีตว่า ผีที่ศักดิ์สิทธิ์หรือผีใหญ่จะต้อง อยู่ที่ภูเขา ซึ่งเป็นความเชื่อที่พบในดินแดนอุษาคเนย์ (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, 2557: 134) และประติมากรรม ดินเผารูปคนจูงลิง ทำขึ้นโดยใช้แม่พิมพ์ประกบ 2 ชั้น พบเป็นจำนวนมากที่เมืองโบราณอู่ทอง เป็น ลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทย กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14

พบที่เมืองโบราณอู่ทอง เป็นตุ๊กตาบุรุษยืนตัวตรง สวมเครื่องประดับที่คอ บั้นเอว และกำไลข้อมือหลายวงซ้อนกัน ด้านหน้ามีลึงเกาะขา มือขวาถือเชือกล่ามลึง มือซ้ายถือกิ่งไม้แนบต้นขา เนื่องจากพบตุ๊กตาคนจูงลึงเป็นจำนวนมาก แต่ทุกตัวส่วนหัวถูกหักออก มีผู้ให้ความเห็นแตกต่างกัน 2 ประเด็น ได้แก่ เขียน ยิ้มศิริ อธิบายว่า ประติมากรรมดินเผา รูปคนจูงลึง อาจเกี่ยวข้องกับหนุมานที่ชาวอินเดียนับถือ ซึ่งเป็นทหารเอกของพระรามในฐานะเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง (monkey-god) สำหรับเป็นเครื่องรางป้องกันภัยอันตราย หรืออาจเป็นกรายกย่องลึง ที่เป็นสัตว์คอยช่วยเหลือมนุษย์ ในการทำมาหากิน ซึ่งเป็นความหมายทางโลก (กรมศิลปากร, 2509: 65) เอลิซาเบธ ไลออนส์ (Elizabeth Lyons) เชื่อว่า รูปลึงไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับหนุมาน ทหารเอกของพระราม แต่กลับสะท้อนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้ “ลึง” ซึ่งเป็นสัตว์ชุกชอน ว่องไว และไม่อยู่หนึ่ง มาเปรียบเทียบกับจิตใจของมนุษย์ที่ฟุ้งซ่านไม่หยุดนิ่ง การที่จะบรรลุธรรมผลหรือนิพพานได้ ผู้ปฏิบัติต้องฝึกควบคุมจิตให้อยู่ในความสงบ หลุดพ้นจากความวุ่นวาย ดังนั้น ประติมากรรมดินเผาที่เป็นรูปคนจูงลึง มือซ้ายถือกิ่งไม้แนบต้นขา จึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ คือ การล่อหลอกและบังคับให้ลึงอยู่นิ่ง ซึ่งเปรียบเสมือนการฝึกควบคุมจิตให้มั่นคงและสงบ จนสามารถก้าวสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ (Elizabeth Lyons, 1973) แต่จึงสันนิษฐานได้ว่า ประติมากรรมดินเผาที่เป็นรูปคนจูงลึงเป็นตุ๊กตาเสียบบาล โดยอาจเป็นเครื่องรางสำหรับการสะเดาะเคราะห์ ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อด้านการสะเดาะเคราะห์ ใช้เป็นตัวแทนในการรับเคราะห์แทนมนุษย์ โดยมีนัยว่า เมื่อตุ๊กตาได้แบกรับเคราะห์ภัยไปแล้ว เจ้าของเคราะห์จะพ้นจากสิ่งไม่ดี ไม่ได้รับอันตรายใด ๆ ตุ๊กตาเสียบบาลจึงมักถูกสร้างขึ้นในโอกาสที่มีผู้เจ็บป่วย ไม่สบาย หญิงตั้งครรภ์ใกล้คลอด หรือผู้ที่เชื่อว่าถูกคุณไสยและอำนาจของพลังต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการผ่อนหนักให้เป็นเบา และขจัดเคราะห์กรรมออกไปจากผู้คน

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง สันนิษฐานว่ามีการนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก โดยมีการนับถือพระพุทธศานามหายานร่วมอยู่ด้วย เนื่องจากพบหลักฐานโบราณวัตถุ เช่น พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี พระพิมพ์ดินเผาแสดงภาพพุทธประวัติ ตอนแสดงมหาปาฏิหาริย์ ที่สร้างตามคติพระพุทธศานามหายาน นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานการนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไศวนิกาย ในบริเวณกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดิน หมายเลข 5 ซึ่งตั้งอยู่เชิงเขาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขาคอก โดยพบส่วนฐานของเทวาลัย ร่องรอยสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ศิวลึงค์ เอกมุขลึงค์พร้อมฐานโยนี รูปแบบของเอกมุขลึงค์องค์นี้แสดงถึงอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะ กำหนดอายุสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 13 (ภัทรพงษ์ เก่าเงิน, 2545: 25) และไฉนพนิกาย พบแผ่นหินสลักภาพนูนสูงรูปพระวิษณุ 4 กร ในเขตเมืองโบราณอู่ทอง โดยพบที่ท่าพระยาจักร (ท่าเรือเดิมของเมืองอู่ทอง) กำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 (ผาสุข อินทรารุช, 2548: 110-114) จึงสันนิษฐานได้ว่า โบราณสถานแห่งนี้อาจเป็นเทวาลัยสำหรับประกอบพิธีกรรม ทั้งยังเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการรับคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เข้ามาจากประเทศอินเดียของผู้คนท้องถิ่นบริเวณเมืองโบราณอู่ทองในสมัยนั้น และสัมพันธ์กับการเลือกใช้ภูเขาคือเขาคอกเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเปรียบเสมือนเขาไกรลาส ที่ประทับของพระศิวะ พื้นที่บริเวณคอกช้างดินจึงน่าจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำพิธีกรรมของพราหมณ์ในไศวนิกาย

สรุปได้ว่า กลุ่มชนในเมืองโบราณอู่ทองดั้งเดิมนับถือวิญญาณนิยม (Animism) โดยเชื่อว่า เขาทำเทียม เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตของ “ผีผู้ใหญ่” ทำให้มีการเซ่นไหว้ผีผู้ใหญ่ นอกจากนี้ ยังพบ ประติมากรรมดิน

เผารูปคนจูงลิง ซึ่งเป็นตุ๊กตาเสียบกาลที่มีหัวขาดหายไป โดยทำขึ้นเพื่อเป็น ตัวแทนรับเคราะห์แทนคนในชุมชน ควบคู่ไปกับพระพุทธรูปปางมารวิชัยและมหายาน แต่จากหลักฐานรูปเคารพและจารึก พบว่าส่วนใหญ่เป็นเถรวาท และมีพระพุทธรูปปางมารวิชัยกับศาสนาพราหมณ์ปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย โดยศาสนาพราหมณ์จะพบอยู่เป็นบางพื้นที่หรือปะปนอยู่กับหลักฐานอื่น ๆ ไม่ได้เป็นความเชื่อหลักที่แพร่หลายในวงกว้าง

## เมืองโบราณอู่ทองในฐานะเป็นดินแดนสุวรรณภูมิในอดีต สืบต่อถึงปัจจุบัน

สุวรรณภูมิ เป็นชื่อเรียกดินแดนที่มีการกล่าวถึงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แปลตามตัวว่า “แผ่นดินทอง” หรือ “ดินแดนแห่งทองคำ” ซึ่งตีความว่าหมายถึง ดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ คือเป็นดินแดนซึ่งเต็มไปด้วยของดีมีค่าหายาก แหล่งผลิตผลจากป่า และผลิตผลทางการเกษตร (ประทุม ชุมเพ็งพันธุ์, 2546: 94-97) ทำให้ชาวต่างชาติจากดินแดนไกลได้เข้ามาติดต่อแลกเปลี่ยนค้าขายกับสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นดินแดนแห่งการทำมาค้าขายที่เปิดกว้าง แล้วนำสินค้าอันเป็นผลิตผลซึ่งเป็นที่ต้องการในสมัยนั้นกลับไปขายยังดินแดนของตนทำให้ร่ำรวยมหาศาล แต่จากการศึกษาค้นคว้าและรายงานทั้งภายในและต่างประเทศในระยะ 100 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเริ่มจากการสืบสวนจากนิทานชาดกของอินเดีย ตลอดจนพงศาวดารและบันทึกต่าง ๆ ทั้งของอินเดีย ลังกา กรีก โรมัน และจีน โดยยังมีส่วนของฝ่ายเปอร์เซียและอาระเบียน้อยมาก...ตามด้วยวิทยาการด้านหลักฐานโบราณคดีและวิธีวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ในระยะหลัง ล้วนสรุปตรงกันว่า สุวรรณภูมิไม่ได้เป็นเพียงดินแดนในจินตนาการที่เลื่อนลอย แต่มีความเป็นไปได้มากที่จะมีอยู่จริง ผ่านพัฒนาการมาแต่ก่อนประวัติศาสตร์หลายพันปี จนอาจถึงระดับนครรัฐหรืออาณาจักร เมื่อประมาณ 2,000 ปีที่แล้ว ตั้งอยู่ ณ บริเวณที่เรียกว่า อินโดจีน ระหว่างอินเดียนับกับจีน ที่ทุกวันนี้เรียกว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน (สมเจตน์ ทิณพงศ์และคณะ, 2562: 10-28)

เมืองโบราณอู่ทองได้มีมนุษย์อยู่อาศัยมาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถพัฒนาตนเองในสังคมเกษตรกรรมในระดับหมู่บ้าน เข้าสู่สังคมเมือง (urban society) ซึ่งมีความเจริญและมีความซับซ้อนทางสังคมมากขึ้น และกลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเมืองหนึ่งในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จากหลักฐานประเภทโบราณวัตถุที่พบในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้ทราบว่า เมืองโบราณอู่ทองได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนแถบโพ้นทะเล โดยเฉพาะอินเดีย จนทำให้นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่า เมืองโบราณอู่ทองอาจจะเป็นดินแดนสุวรรณภูมิ ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณเถระและพระอุตตรเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในราวพุทธศตวรรษที่ 3 (ภัทรพงษ์ เก่าเงิน, 2545: 1-3) พร้อมจารึกเขาปุชยคีรี เขียนด้วยอักษรหลังปัลลวะ ภาษาสันสกฤต บนแผ่นศิลา ว่า “ปุชยคีรี” ซึ่งมาจากคำว่า “ปุชย” (ดอกไม้) และ “คีรี” (ภูเขา) รวมความหมายได้ว่า “ภูเขาดอกไม้” กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 (กรมศิลปากร, 2529: 223-224) เนื่องจากบนภูเขามีดอกไม้ที่สวยงาม ซึ่งประกอบด้วยดอกสุพรรณิภา (สมอฝ้าย) ดอกจิวป่าสามสี เป็นที่น่าอัศจรรย์ ที่ชื่อปุชยคีรี ซึ่งพ้องกับชื่อภูเขาปุชยคีรีสังฆาราม ในเมืองสาญจี รัฐโอริสสา แสดงถึงว่า ภูเขานี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และสะท้อนอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาจากอินเดียในอดีต และเชื่อว่ามี ความเกี่ยวข้องกับอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทย คือ เขาทำเทียมที่เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

อุทงเป็นเมืองโบราณที่มีความเป็นมายาวนานนับพันปี เคยเป็นทั้งเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี และเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิ เพื่อเป็นการสืบสานและรักษาศิลปะทางพระพุทธศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต จึงมีการสร้างพระใหญ่คือพระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุวรรณภูมิ (หลวงพ่อยูทง) ปางโปรดพุทธมารดา ณ พุทธมณฑลประจำจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระพุทธรูปในอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพล (ตัก) บางแบบวางบนพระชานุ (เข่า) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) จีบนิ้วพระหัตถ์ บางแบบงอนิ้วพระหัตถ์ โดยเป็นพระพุทธรูปแกะสลักด้วยหินธรรมชาติ ขนาดความสูง 35 เมตร ฐานกว้าง 25 เมตร สร้างขึ้นบนผาสูงใหญ่เสียดฟ้าที่มีชื่อว่า “ผามังกรบิน” มีพื้นที่ทั้งหมดราว 120 ไร่ ซึ่งเกิดจากการดำริของพระเทพสุวรรณโมลี (สอึ้ง สิรินนโท ป.ธ. 8) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี และอดีตเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร โดยก่อสร้างเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2563 แล้วเสร็จประมาณต้น พ.ศ. 2568

สรุปได้ว่า ในอดีต เมืองโบราณอุทงเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิ เคยเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณเถระและพระอุตตรเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในราวพุทธศตวรรษที่ 3 พร้อมจารึกขุขันธ์ศรี ว่า “ขุขันธ์ศรี” หมายถึง “ภูเขาดอกไม้” ซึ่งพ้องกับชื่อภูเขาขุขันธ์ศรีสังฆาราม ในเมืองสาญจี รัฐโอริสสา และเชื่อว่ามี ความเกี่ยวข้องกับอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทย คือ เขาทำเทียมที่เมืองอุทง จังหวัดสุพรรณบุรี จึงได้มีการสร้างพระใหญ่คือพระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุวรรณภูมิ หรือหลวงพ่อยูทง ปางโปรดพุทธมารดา ณ พุทธมณฑลประจำจังหวัดสุพรรณบุรี สื่อถึงความเชื่อมโยงระหว่างเมืองโบราณอุทงกับพระพุทธศาสนา เป็นการสืบสานและรักษาศิลปะทางพระพุทธศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และทำให้ผู้คนได้เรียนรู้และสัมผัสถึงอดีตอันล้ำค่าของเมืองอุทง

## บทสรุป

เมืองโบราณอุทงเป็นศูนย์กลางสำคัญของอาณาจักรทวารวดีในยุคต้น (พุทธศตวรรษที่ 9-13) และมีบทบาทเป็นเมืองท่าการค้าและศูนย์กลางทางศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดบนแผ่นดินไทย ซึ่งเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ

อุทงมีลักษณะเป็นนครรัฐที่มีระบอบกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง โดยมีหลักฐานคือ จารึกแผ่นทองแดงที่กล่าวถึงพระเจ้าพรหมวรมัน ในฐานะเป็นกษัตริย์ทวารวดีพระองค์แรกที่รู้จัก และเหรียญเงินจารึก “ศรียทวารวดี ศุวรปุณณะ” นอกจากนี้ ยังเป็นเมืองท่าสำคัญที่ติดต่อกับอินเดียและโลกตะวันตกตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยพบเหรียญโรมันและลูกปัดจำนวนมาก

อุทงเป็นดินแดนแห่งการผสมผสานความเชื่อ โดยชาวพื้นเมืองนับถือวิญญาณนิยม (ผีผู้ใหญ่ที่เขาทำเทียม) ควบคู่ไปกับศาสนาที่เข้ามาใหม่ หลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่า มีการนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก แต่ก็พบหลักฐานของพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ปะปนอยู่บ้าง เช่น พระโพธิสัตว์ปัทมาณี และศิลาสิงค์ ซึ่งสะท้อนถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่หลากหลาย เมืองอุทงจึงถือเป็นปฐมบทของการประดิษฐ์พระรัตนตรัยบนดินแดนนี้อย่างแท้จริง

แม้เมืองอุทองจะถูกทิ้งร้างในภายหลัง แต่ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ยังคงอยู่ การสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ หรือหลวงพ่ออุทองในปัจจุบัน จึงเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงอดีตอันรุ่งเรืองของเมืองอุทองในฐานะดินแดนสุวรรณภูมิและศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศรัทธาของคนรุ่นใหม่

## บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2509). *โบราณวิทยาเรื่องเมืองอุทอง*. พระนคร : กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2528). *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2529). *จารึกในประเทศไทย เล่ม 1 อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ 12-14*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- \_\_\_\_\_. (2535). *หนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2542). *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
- จิตา สาระยา. (2545). “ทวารวดี” : ต้นประวัติศาสตร์. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ผาสุข อินทรารุช. (2542). *ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- \_\_\_\_\_. (2548). *สุวรรณภูมิจากหลักฐานทางโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2566). *ศรีเทพ ทวารวดี ราชธานีแห่งแรกของสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพิริยะ ไกรฤกษ์.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2561). ทวารวดี เมืองที่ขมุนมพระธาตุ. *นิตยสารศิลปากร*, 61(1), 49-55.
- ภัทรพงษ์ เก่าเงิน. (2545). *โบราณคดีคอกช้างดิน*. กรุงเทพมหานคร : ฟันนี้พับบลิชซิ่ง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล. (2557). ปุชยศิริ : เขาคัดสี่ทิศของเมืองอุทองที่ถูกกลืนเลือน. *วารสารดำรงวิชาการ*. 13(1), 133-158.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2562). *ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมทางศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุงใหม่). นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สมเจตน์ ทิณพงศ์ และคณะ. (2562). *สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโยงโลก*. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สมศักดิ์ รัตนกุล. (2509). *รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถาน เมื่อแก่อุทอง*. กรมศิลปากร จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ 13 พฤษภาคม 2509.
- สฤกษ์ดี พงศ์ ขุนทรง. (2558). *เมืองโบราณอุทอง : บรรณนิทัศน์ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เปเปอร์เมท (ประเทศไทย) จำกัด.



- \_\_\_\_\_. (2559). *โบราณคดีเมืองนครปฐม : การศึกษาอดีตของศูนย์กลางแห่งทวารวดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- \_\_\_\_\_. (2561). แนวคิดใหม่เกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณอู่ทอง. *Veridian E-Journal*. 11(2), 2885-2899.
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี. (2541). *คูบัว : ความสัมพันธ์กับชุมชนทวารวดี ในบริเวณใกล้เคียง*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- Beal, Samuel. (2003). *Si-Yu-Ki Buddhist Records of the Western World*. Translated from the Chinese of Hiuen Tsiang (A.D. 629) Vol.II. New Delhi: Asian Educational Services.
- Lyons, Elizabeth. (1973). Two Dvaravati Figurines. *Journal of the Siam Society*. Vol. 61, Part 1 (January).